

บทที่ 6

เปรียบเทียบและสรุป

ผลของการศึกษาเปรียบเทียบทัศนะเกี่ยวกับความตายและการเกิดใหม่ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับพุทธปรัชญาวัชรยานที่นำเสนอมาแล้วนั้น มีสาระสำคัญพอจะสรุปได้เป็น 4 ประเด็นดังนี้

1. ทัศนะเรื่องความตาย
2. ทัศนะเรื่องการเกิดใหม่
3. ทัศนะเรื่องรอยต่อระหว่างการตายและการเกิดใหม่
4. คุณค่าทางจริยธรรมจากทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทกับวัชรยาน

1. การเปรียบเทียบเรื่องความตาย

พุทธปรัชญาเถรวาทมองความตายเป็นสองแง่ คือเป็นความจริงที่จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอนกับมนุษย์ทุกคนและเป็นความทุกข์ทั้งในตัวเอง คือเป็นสภาพที่ทนอยู่ไม่ได้และก่อให้เกิดความรู้สึกทุกข์แก่บุคคลผู้ซึ่งจะต้องประสบโดยไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ และในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น กรรมหรือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนามีบทบาทที่สำคัญที่สุดต่อการตายและการเกิดใหม่ของมนุษย์ เพราะว่า เมื่อมนุษย์ใกล้ดับจิตนั้นจะทวนกลับไปคิดถึงกรรมที่ได้กระทำไว้ในอดีตและกรรมภาคที่มีกำลังแรงที่สุดไม่ว่าดีหรือชั่วก็ตามก็จะเข้ามาเป็นอารมณ์ของจิตของบุคคลที่กำลังจะตาย เมื่อสิ้นชีวิตขณะจิตนึกถึงกรรมภาคจะไปเกิดใหม่ตามอำนาจของกรรมนั้น

ที่ชนะ เรื่องความตายของพุทธปรัชญาวัชรยานก็เหมือนกับของเถรวาทคือสัมพันธ์กับเรื่องกรรม การกระทำทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นกุศล อกุศล หรือเป็นกลาง ๆ ย่อมทั้งรอกประทับหรือสัญญาญาณไว้บนจิตซึ่งจะปรากฏเป็นจิตใต้สำนึกที่โน้มเอียงไปสู่สิ่งดีงามหรือโหดร้ายก็แล้วแต่การเลือกที่จะกระทำกรรมนั่นเอง กรรมจึงเป็นผลต่อจิตใจและบุคลิกภาพของเราในชาติปัจจุบัน และมีอิทธิพลต่อแบบแผนชีวิตในอนาคตอีกด้วย ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นขณะที่กำลังจะสิ้นลม เชื้อกรรมที่จิตนำไปย่อมจะมีผลอย่างยิ่งต่อวิวัฒนาการในภพหน้า

ความแตกต่างเรื่องความตายระหว่างเถรวาทกับวัชรยานนั้น ดูจะอยู่ที่ระยะเวลาฝ่ายเถรวาทนั้นคิดว่าความตายนั้นเป็นสิ่งที่กำหนดไม่ได้ว่าเมื่อใดจะตาย เลือกไม่ได้ว่าจะตายอย่างไร และเลือกว่าตายแล้วจะไปที่ใดหรือเป็นอะไรต่อไปนั้นทำไม่ได้ จะทราบได้แต่เพียงว่าเมื่อทำจิตให้ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง หรือเป็นกุศลแล้วสุคติก็เป็นอันหวังได้ เมื่อจิตเศร้าหมองหรือเป็นอกุศลแล้วทุคติก็เป็นอันหวังได้ แต่สำหรับวัชรยานนั้นสามารถทำพิธีต่ออายุ เพื่อผลัดผ่อนความตายได้ในบางกรณีซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้สืบเนื่องมาจากการมีความเชื่อในพระพุทธเจ้าแบบวัชรยานที่มีอำนาจอย่างล้นเหลือในการคลี่คลายสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ผู้ที่อ่อนวอนขอด้วยความภักดีและศรัทธา นอกจากนั้นแล้วยังมีคำสอนเกี่ยวกับเรื่องการทำปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพาน เรื่องการศึกษาสัญญาความตายจากการดูสิ่งบอกเหตุต่าง ๆ คำสอนเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ค่อนข้างจะโน้มเอียงไปทางไสยศาสตร์แต่ก็เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ศพของทิเบต ซึ่งรจนาโดยท่านกรรมะ ลิง-ปะ-เบ็น-เตอร์-ด็อน พิธีกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ใช้กระทำอยู่ในสังคมของชาวทิเบต

2. การเปรียบเทียบเรื่องการเกิดใหม่

พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่าการเกิดใหม่นั้นเป็นกระบวนการที่สืบเนื่องกับความตาย เมื่อคนตายลง เขาจะเกิดใหม่ที่ในภพภูมิใดก็ได้ที่

เหมาะสมกับกรรมที่เขาระลึกก่อนดับจิต สิ่งที่ไม่เกิดในภพภูมิต่อไปนั้นก็คือจิต
จิตที่ดับในภพภูมิก่อนดับจิตที่เกิดใหม่ในภพภูมิต่อมาไม่ใช่ดวงเดียวกัน แต่ก็มี
ลักษณะพิเศษอย่างที่เราเรียกว่าจะเป็นอันเดียวกันก็ไม่ใช่จะต่างกันก็ไม่เชิง
การเกิดใหม่นั้นคือไปเกิดใหม่ยังภพทั้งสามคือ กามภพ รูปภพและอรุภพ
ภพใดภพหนึ่งตามแต่กรรมที่กระทำไว้จะนำไปเกิด

การเกิดใหม่ของวัชรยานนั้นคือการออกจากอันตรายหรือภพระหว่าง
ความตายกับการเกิดใหม่เพื่อไปเกิดในภพภูมิใหม่ต่อไป สิ่งที่ไม่เกิดนั้นคือ
กายทิพย์ที่เราเรียกว่าสัมภเวสีมีลักษณะเป็นตัวตนที่มีอินทรีย์ทั้ง 5 มีตาทิพย์
ร่างลอดผ่านสิ่งกีดกันได้ และสัมภเวสีนี้จะไปเกิดเป็นสัตว์นรก เปต
เดรัจฉาน มนุษย์ อสุรกาย หรือเทวดาก็แล้วแต่กรรมที่ได้กระทำไว้ หรือ
อาจเปลี่ยนแปลงสถานภาพได้ด้วยการปฏิบัติตามพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การ
ปฏิบัติของคุรุในการอนุเคราะห์ผู้ตายจะสามารถช่วยเหลือและส่งเสริมกายทิพย์
ให้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีกว่าเดิมซึ่งตนได้กระทำกรรมในอดีตไว้ได้

ข้อแตกต่างประการสำคัญก็คือ เรื่องอันตรายนั่นเอง ส่วนข้อปลีก
ย่อยในเรื่องการเกิดใหม่นั้นสิ่งที่น่าพิจารณาก็คือ เถรวาทดูจะเน้นความเป็น
เหตุเป็นผลของกรรมมากกว่าวัชรยานอย่างเห็นได้ชัด เหตุและปัจจัย
ของกรรมสัมพันธ์กับผลของกรรม ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงผลแห่งการกระทำ
ได้เลย แต่สำหรับวัชรยานนั้นสามารถที่จะหลีกเลี่ยง ช่วยเหลือและเลือกปฏิบัติ
ได้ เหล่านี้ก็ล้วนมาจากอิทธิพลของทัศนะเรื่องพระพุทธรูปเจ้าทั้งสิ้น

3. การเปรียบเทียบเรื่องรอยต่อระหว่างการตายและการเกิดใหม่

ทัศนะเรื่องรอยต่อระหว่างการตายและการเกิดใหม่นี้ไม่ปรากฏใน
พุทธปรัชญาเถรวาทเลย เพราะกระบวนการตายและการเกิดใหม่นั้นเป็นสิ่งที่

สืบเนื่องกัน เมื่อตายแล้วก็ต้องเกิดใหม่ในทันทีไม่มีการรอคอยหรือลอย
 เคว้งคว้างกลายเป็นวิญญาณที่มีลักษณะเป็นตัวตนเป็นพิเศษอยู่ สิ่งซึ่งไปสืบเนื่อง
 ภพภูมิอยู่ที่คือจิตซึ่งเป็นกระแสมีการเกิดดับทุกขณะมิได้เป็นจิตอมตะแต่อย่างไร
 ในขณะที่เผลอวาทไม่ปรากฏเรื่องอंतरภพนี้ วิชาขานก็มีคำสอนเรื่อง
 อंतरภพอย่าง เป็นระบบและถือว่าเป็นสภาวะที่สำคัญมากสภาวะหนึ่งอันอาจจะ
 พาดนให้หลุดพ้นได้ อंतरภพนั้นเรียกตามภาษาขีเบตว่า บาร์โด มีลักษณะ
 เหมือนเป็นโลกแห่งความฝัน สัตว์ที่อยู่ในบาร์โตนั่นก็คือสัมภเวสีที่รอการไป
 เกิดใหม่ในภพภูมิต่อไป สัมภเวสีหรือกายทิพย์นั้นมีคุณสมบัติพิเศษหลายประ
 การที่สำคัญคือมีตาทิพย์ ดังนั้นเวลาจะไปเกิดใหม่โดยเฉพาะเป็นมนุษย์จะเห็น
 คนที่ต่อไปจะเป็นบิดามารดาและสามารถบอกได้ตั้งแต่ยังอยู่ในอंतरภพนี้เลยว่า
 จะไปเกิดเป็นเพศหญิงหรือชาย เมื่อยังอยู่ในบาร์โตนั่นพิธีกรรมต่าง ๆ ที่
 สามารถช่วยให้ผู้ตายนั้นค่อย ๆ พัฒนาสภาวะจิตให้สูงขึ้นเพื่อไปเกิดในภพภูมิที่ดี
 เพื่อปิดกั้นการเกิด จนกระทั่งพาดนไปเป็นส่วนหนึ่งแห่งพระพุทธรเจ้า
 ด้วยความช่วยเหลือจากครูที่จะช่วยบอกทางหรือช่วยสวดอ้อนวอนให้

ความเชื่อเรื่องอंतरภพนั้นทำให้คนยังมีความหวังที่จะแก้ตัวใหม่ได้
 ถ้าก่อนที่จะตายไม่ได้ทำสิ่งที่ดีมีประโยชน์และพัฒนายกระดับจิตใจให้ดีเท่าที่
 ควรก็ยังสามารถที่จะแก้ไขได้ในช่วงอंतरภพที่ไม่ว่าจะเป็นตนเองพยายาม
 เคลื่อนย้ายธาตุรู้หรือจากการช่วยเหลือจากภายนอก เช่นญาติมิตรทำพิธีอุ-
 เคาระห์ผู้ตายไปให้ หรือครูอ่านคัมภีร์มหาวิมุตติโดยผ่านการสดับฟังเพื่อเป็น
 แนวทางให้ปฏิบัติเมื่อตอนอยู่ในบาร์โด แต่สำหรับพุทธปรัชญาเผลอวาทไม่มีพิธี
 กรรมเช่นนี้เพราะเหตุที่ว่ามันคงในกฎแห่งการให้ผลของกรรม เมื่อทำเช่น
 ไรไว้ย่อมได้รับผล เช่นนั้นเสมอและตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตนเท่านั้นตามพุทธภาษิต
 ไม่มีใครหรืออำนาจวิธิการใด ๆ จะมาเปลี่ยนแปลงผลของกรรมได้ ถ้า
 หากจะพัฒนาจิตย่อมต้องทำด้วยตนเองด้วยการหมั่นฝึกหมั่นปฏิบัติให้จน เป็นนิสัย
 จึงจะสามารถที่จะยกระดับจิตให้สูงขึ้นเพื่อจะได้ไปเกิดใหม่ในภพภูมิที่ดีได้

4. การเปรียบเทียบคุณค่าทางจริยธรรมจากทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทกับวัชรยาน

คุณค่าทางจริยธรรมที่ได้จากทั้งสองทัศนะที่เด่นชัดที่สุดคือเรื่องมรณสติสำหรับเถรวาท ประการแรกที่ได้รับก็คือการพัฒนาความสำนึกในเรื่องทางสายกลาง การสละโลกียสุข และการไม่ยึดมั่นถือมั่น มรณสติเป็นสิ่งสำคัญต่อเรื่องเหล่านี้ เพราะทำให้เรามีทัศนะตนเองและต่อกิจกรรมการงานของเราได้อย่างถูกต้องและถ่วงน้ำหนักขึ้น โดยปกติแล้วจิตที่ไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาก่อนย่อมแปลความหมายเหตุการณ์ในชีวิตของเรามากเกินไป อะไรก็ตามที่ทำให้เรามีความสุขย่อมดูเหมือนดีสำหรับเราเป็นพิเศษ ส่วนพวกที่ทำอันตรายหรือทำให้เราอึดอัดไม่สบายใจก็จะดูเหมือนไม่น่ารื่นรมย์ จึงทำให้เราเกิดความยึดมั่นถือมั่น เกิดความรู้สึกขุ่นเคืองซึ่งเป็นเชื้อของกรรมไม่ดีต่อไป การฝึกฝนมรณสติจะทำให้เรามองเห็นสิ่งทั้งหลายได้ด้วยดวงใจที่สว่างไสว ทำให้เรามีปฏิริยาตอบโต้ในเรื่องต่าง ๆ ได้เหมาะสมยิ่งขึ้น ประการที่สองคือความมีการุณยธรรมมองเห็นผู้อื่นว่าเป็นเพื่อนที่ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น เมื่อมีมรณสติอันมั่นคงแล้วขามใจประสพกับเคราะห์กรรมที่ผู้อื่นสร้างให้ ย่อมมีขันติได้โดยง่าย นอกจากนั้นยังมีความเมตตากรุณาต่อคนเหล่านั้นด้วย เมื่อมองเห็นธรรมชาติอันไม่เที่ยงของคนทั้งหลายแล้ว ย่อมตอบสนองการกระทำตามอวิชชาเหล่านั้นด้วยความกรุณา การระลึกถึงความไม่เที่ยง ความอ่อนแอต่อความตายและความประมาทต่อความตายของผู้อื่นยิ่งจะทำให้แน่นแน่ในการปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ยิ่งขึ้น

ส่วนของวัชรยานนั้นนอกจากจะนำมรณสติมาใช้เพื่อประโยชน์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ฝึกอบรมทางจิตมาแล้วนั้นสามารถใช้อำนาจสมาธิเข้าสัมผัสความตายในชั้นต่างๆ ได้เช่นเดียวกับขณะที่สิ้นชีวิตจริงๆ เป็นการฝึกขั้นสุดยอดจากมรณสติซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถมีประสบการณ์

มรณะได้ในสมาธิและรู้ได้แน่ชัดว่าจะเกิดอะไรขึ้นบ้างหลังความตาย ในวิธีการแบบนี้สิ่งสำคัญอยู่ที่ช่องทางพลังชีวิตต่าง ๆ อันประณีต พลังงานและจุดประสงค์ของกายทิพย์ การปรับมวลสารทางเพศ ตลอดจนการกระตุ้นพลังงานทางร่างกายที่ละเอียดอ่อนที่สุดและระดับความสำนึกรู้ เหล่านี้เป็นวิธีที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติมีพลังอำนาจอันสามารถบรรลุพุทธภูมิได้ในหนึ่งชั่วอายุขัยเท่านั้น

สรุปได้ว่าในทัศนะเรื่องการตายและการเกิดใหม่ทั้ง 2 นิภาษ มีคำสอนจำนวนมากที่สอดคล้องกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือมรณสติ ที่หมั่นปฏิบัติเสียตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่ เพื่อจะได้เผชิญกับความตายที่จะมาถึงด้วยสติและปัญญา อีกทั้งอาจพาตนให้หลุดพ้นได้ด้วยอำนาจแห่งการเจริญมรณสติพร้อมไปกับการยกระดับแห่งจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใส แต่ข้อแตกต่างที่สำคัญของวัชรยานก็คือ เรื่องอंतरภพที่เถรวาทปฏิเสธ ความแตกต่างข้อนี้ผู้วิจัยค่าน่าจะเนื่องมาจากหลักคำสอนในเถรวาทคำสอนจะเน้นให้บุคคลปฏิบัติธรรมแล้วผู้ปฏิบัติจะสามารถพ้นทุกข์ได้ นั่นคือในเถรวาทคำสอนจะเน้นหลักให้ปฏิบัติและจะสามารถหลุดพ้นทุกข์ได้ด้วยตนเองตามหลักคำสอนเรื่องศีล สมาธิ ปัญญาตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติมาแล้วในอดีต ส่วนของวัชรยานนั้นมีคำสอนเรื่องการหลุดพ้นอยู่ 2 แบบ คือการพึ่งอำนาจแห่งศีล สมาธิ ปัญญาโดยลำพัง กับการพึ่งอำนาจของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ให้ช่วยเหลือคุ้มครองปลอดภัยจากการรบกวนของหมู่มารกิเลส และให้เข้าถึงพุทธภูมิโดยง่าย ซึ่งศาสนิกที่นับถือนี้มีความศรัทธาว่าพระพุทธเจ้าจะเป็นผู้คอยช่วยเหลือและนำทางให้ตนพ้นทุกข์และมีชีวิตที่เป็นสุขได้ แม้เพียงโดยการเคารพ สักการะบูชา สวดอ้อนวอน ภาวนาพระนามพระพุทธเจ้า เพื่อขอความช่วยเหลือจากเหล่าพระพุทธเจ้าบนสวรรค์ในเขตแดนพุทธเกษตรต่าง ๆ เช่น นิภาษสุขาวดี ซึ่งเป็นนิภาษที่ถือความภักดีเลื่อมใสศรัทธาในองค์พระอมิตาภะเป็นสำคัญ การศรัทธาและการภาวนาถึงองค์พระอมิตาภะเสมอ แม้เพียงครั้งเดียวก็อาจพาตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ได้ นั่นคือจะเน้นการ "พึ่งอำนาจภายนอก" แต่ชัดกว่าการปฏิบัติแบบเน้นการพึ่งตนเองของเถรวาท

แม้ว่าทั้ง 2 นิยายจะมีข้อแตกต่างกันแต่จริง ๆ แล้วถ้าพิจารณาไปให้ถึงว่าเมื่อปฏิบัติไปตามหลักคำสอนแล้วสิ่งซึ่งจะได้รับอย่างแน่นอนก็คือการฝึกฝนอบรมจิตใจให้เบาบางต่อกิเลส ความยึดมั่นถือมั่น มามองเห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ของชีวิตด้วยกันทั้งหมด และจะมาช่วยเหลือเกื้อกูลกันในฐานที่เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ และตาย อีกประการหนึ่งที่ควรใส่ใจคือบางที่การพรรณาเรื่องนรกสวรรค์หรือสภาวะโดยหิสดารต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นของเถรวาทหรือวัชรยานอาจจะมีผลเพียงเป็นความหวานที่เคลือบยาคือเพื่อชักจูงให้ปฏิบัติตามเท่านั้นกับอีกแง่อาจจะมองได้ว่าเป็นการมองเชิงจิตวิทยาที่กล่าวเปรียบเทียบถึงเท่านั้น

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย